

Оливера ДОКЛЕСТИЋ*

КОНТРАСТНИ ТОНОВИ МЕЛАНХОЛИЈЕ

Кад се очекује да се о пјесниковом стварању, његовом умјетничком изразу, трагањима, побудама говори из сопствене пјесничке визуре, то значи да посредством сопственог умјетничког сензибилитета, личних параметара душе и спознаје стварног и имагинарног, покушава да се допре до другог или другачијег стваралаштва, да се проникне у ствараочеву аутентичност користећи сопствене мостове и оријентире у веома сложеном, апстрактном, свијету умјетности. Критичари, или просто, књижевни аналитичари, „улазе у безброј туђих кућа”. Чини се да је то неопходно чак и за кућнике, а не само књижевне бескућнике, јер се занимањем и анализирањем дјела великих стваралаца могу постављати критеријуми умјетничке вриједности и за друге писце.

Пјеснички пут анализе умјетничког стварања значи проналажење или подударних тачака, премиса, мисли и размишљања, или потпуно супротно, изналажење реципрочног, по правилу: „ако бих ја – он сигурно не би”, „оно што и како (је) он ствара (о) ја сигурно не бих тако или на такав начин”. Питање је да ли ће пјесник, дакле стваралац, другачије разумјети душу пјесника од критичара. Да ли ће другачије постављати аксиоме стварања, ређати их другим редосљедом? Ако тако јесте, тада је то већ довољно да се добије другачији пут, другачији осјећај. Али то не значи да ће увијек знати до танчина да разјасни сваки стих, јер је нит умјетничке инспирације прожета хиљадама којекаквих тренутних или сталних ситуација, које лебде у ваздуху, видљиве или невидљиве, али свакако веома чулне за ствараочеву подсвијест.

Пјесништво је музика ријечи, а музика је најузивишенија манифестација умјетности, готово сасвим дио универзумских хармонија, савршене математике. Пјесништво је исто што и сликарство, исто што и архи-

* Оливера Доклестић, књижевник

тектура, само су алати за изражавање другачији. Сликар ће рећи да је врхунско мајсторство, након све слободе духа и тијела, сликати свијетлим бојама и досећи најбјељу бјелину платна. Архитекта ће, након задовољења услова комфора у објекту, имати задатак да у свом дјелу ухвати свјетлост, што више природне свјетлости, што више сунца, што више бјелине. Они који воле свјетлост су, свакако, људи наде, будућности, оптимизма и дубоке вјере. Људи, пак, који се завлаче у мрак, таму и тамне тонове, који се плаше бјелине и свјетлости и навлаче тамне засторе, индивидуе су које на стварање покреће страх, којима је појам слободе тешко докучив, иако веома жељен, чак и онда када дјелују снажни и неуништиви.

Душан Костић је писац изванредног стиха, снажне мисли, али и дубоке меланхолије. Такав његов умјетнички израз, без сумње, настао је захваљујући политичким, историјским, идеолошким приликама, које су га окружавале, од момента када је као младић осјетио порив стварања, па до посљедњих дана живота и смрти.

Идеолошка занимања, између два свјетска рата, збивања Другог свјетског рата, учинили су да је осјећај за патњу био много већи него осјећај радости и задовољства живота. Наравно, нису сви писци из тог времена, и сигурно не сви писци са комунистичким идеолошким опредјељењем, носили обавезу писања о страдању, патњама, израбљивању, о малом човјеку чија су леђа обременена теретом под којим се савија до самог тла, или су у вријеме рата писали о сатирањима, паљевинама и лешинама. Али, било је то вријеме јаких социјалних промјена са којима је живио, не само сваки човјек већ се чини и природа, вода и ваздух. Дјеловало би нехумано, у том времену, писати о чулностима и пожудама тијела. Чак је и о љубави свака прича добијала толико баналан значај да је стављана на маргину збивања сваког човјека и његове судбине.

Заборављало се у то доба да су управо пјесме о љубави најстарије и највјечније, готово универзалне у времену и простору, у дугој људској историји. Па, ипак, можда чињеница судбине земље на раскршћу Истока и Запада, немогућност пасивизирања у току рата, учинили су да су страдања наша судбина са којом се поистовјећивао пјесник тог времена, поистовјећивао се Душан Костић. Душан Костић је цијелог свог стваралачког живота саосјећао са страдањем и патњама свог народа. Његову балканску несрећу, голему тугу, честа стратишта, носио је у срцу као сјеме из кога је настајала поезија меланхолије, туге, патње, поезија ужаса, сатирања, крвавих кама, мртве дјеце и младости, спаљених цркава и читавих села. Његова партизанска колона била му је путујућа радна соба са сликама ратних страдања, на сваком кораку. Пјесник кроз дешавања пролази као

кроз галерију слика. Оне се дубоко урезају у његову свијест. Ствара као у бунилу. Та поезија не треба датум. Лако је препознати када је стварана и на којим локацијама. Она је хронолошка, дакле, дневничка и мемоарска, на неки начин. У тренуцима предаха, када борци грабе тренутке да одспавају или очисте пушке, пјесник се осамљује да би могао да запише. Вријеме је кратко и пјесме настају на изушт, у трену, као експресивни намази код сликара. Толико је пуно догађања да је питање како све ставити на папир јер недостаје хартије и графитних оловака.

У вртлогу ратних ужаса, Костићево стварање, ипак, уз сву меланхолију и сивило тонова, не говори о апсолутној окрутности живота, како је, на примјер у своје вријеме, Бодлер писао, сутучно, горко, готово демонски: „Живјети је зло! То је тајна коју сви знају...” Или како је писао српски „декадент” и „симболиста” Владислав Петковић Дис, ортодоксни песимиста, који је сопствену животну несрећу видио и у свему што га је окружавало. Но, Костићева поезија није ни раздрагано змајовинска „Ала је леп овај свет...”, или игоовска „Живот је цвијеће, и у њему је љубав мед”, јер таква, напосто, због околности и идеолошког предзнака није могла ни да буде. Чак ни радост ослобођења од окупације није у пјесниковој души доносила превише раздраганости, или оног животног опијума који каткад пјесницима замути видике. То значи да је и његов лични став, лични сензибилитет, био прилично слободан да гледа даље и више, с пуно опреза, иако с надом у боље, али свакако не претјерано склон величању чина слободног живота.

Можда би се књижевни критичари више бавили анализирањем онога шта је пјесник хтио да каже, којем правцу припада, каква је силабика и ритмика његове поезије, мјериће му стихове, дужину слога. У бити је важна вјештина, боље рећи, лакоћа стварања, односно, сјај или тама надахнућа. Од онога шта рећи, важније је како рећи. Сваки пјесник се потајно диви или разочарава оним што прочита јер пореди са сопственим стварањем.

По овим стиховима из пјесме „Не воли ме више ноћ” намеће се питање какав ли је то мрачни тренутак у једној ноћи кад се човјек осјећа сам и напуштен. Да ли у тим мислима бира ријечи за свој исказ или оне надолазе, саме попут плимског таласа?

Не воли ме ова ноћ. Ништа
Остављен сам себи, јао тужан себи!
Попићу од самоће мудро сребро ноћи
Крај уснулих мојих коначишта.
Дао бих, чини ми се, очи и дао све бих
Да не гледам у зјене понорно тавне
Самоћи, глувој самоћи...

Вриједило би погледати изворни Костићев рукопис, да ли је овдје чист или има шарања и допуњавања. Поезија је као птица која у тренутку залепрша крилима и полети (или падне) и нема времена за смишљања, прекрајања и бирања. Јер ако то крене, тад се кроз разна прекрајања може изгубити првобитни смисао.

У изванредном стиху „Пољубих траве пијан од себе и страсти/ загризох цвијет што ће под косом пасти”, осјећа се тренутак опорости живота, умор од сопствених пјесничких узлета, могло би се рећи. То је онај тренутак када човјек почне да сумња у себе и смисао постојања и када се потврђује давно постављени аксиом да је човјек друштвено биће, биће људске заједнице, коме је самоћа најтежа казна. Али сваки човјек има и онај тренутак осамљености у дугој ноћи, који му се чини страшнији и дужи, него ма који други, а који, чињеница временског дешавања у ноћној тами, још више продубљава.

Но, овакво расположење у Костићевој поезији претежно је и веома често. У ствари, оптимизам, нада, позитиван став, рјеђи су у збирци „Капија времена”, готово у свакој пјесми могу се наћи предивни, али тамни стихови, попут:

стојим као нишан пред пуцњем беспомоћан,
 под облак отрован шикних огорчен од дивље плиме,
 и расут тужно кроз излоге,
 све више сам острво, све више усамљен ...
 под облацима неким који ме мукло гуше,
 можда ни постојао нисам,
 бивам све мањи,
 над свим што рекох презир горко плеше,
 и сад сам слабо без осмјеха и листа,
 па ми је страшно криво што сам уопште пис'о,
 једна путања лудо промашена,
 да ме разгали когод над тмином мојих јада,
 узалуд чекам,

ИТД.

Или из пјесама о напуштеним шлеповима, који искључени из пловидбе подсјећају на нека мртва тијела. Изгледа да се Костић поистовјећује са њима, на неки начин, и зато пише у првом лицу:

сад шлеп сам уморне воде,
 смрт ми шапућу мрави,
 љуља ме луна туге,

мржње салву палим,
 немир ме свог избоде,
 мутног ме претуче град,
 из живота претварам се у сандук,
 треба убити лицемјера у мени што се љуља,
 слушах и рибе како зло ми гуде,
 празне ми празне празно,
 заборав ће ме загрлити

и др.

Од ових стихова, изабраних из исто толико пјесама, сложена је умјетнички логична цјелина, која може да твори пјесму, неку врсту пјесничке асимптоте, којој у бесконачном стварању тежи Костићева поезија. Он жели да потире тај песимизам, ту меланхолију израза, али не може сам. Тражи помоћ читаоца. Та жеља за промјеном најбоље се огледа у пјесми „Свеједно је шта мисли мост” гдје каже:

Међутим, мост би могао да све изненади и све изокрене
 само ако му падне једном на памет да загњури главу
 себи до рамена у води испод себе...

Зар не би и Душан Костић тако могао да изненади себе и друге и да загњури главу себи до рамена и гледа другачије на стварност, слично као у „Улица у сунцу”, гдје провејава оптимизам, оно пјесничко вјечно прољеће, лични став који покушава да се отргне од црних мисли или управо контраст тамних и свијетлих поетских, дакле, тонова ријечи, када каже:

Небо нам је вратило сву душу тамну
 сву нечистоћу грехова мрсних, сву мрзовољу
 коју смо му слали некад, сваког дана...

Али, посврдлаћемо га, свеједно, једног дана
 да на ливадама непознатим помиришемо цвијеће неко необично...

А слични контрасти су и у пјесми „Волујак”, гдје каже:

Те пусте негажене стазе,
 врлетне стијене,
 богазе,
 прегазиће наше уморне ноге;
 ништа то није,
 и ове љуте оштре провалије
 пребродиће наше срце

Наравно, само наизглед пјесма је комбинација пригодних ријечи. Чак и кад се нижу у стихове са римом, у катрене, вјештина познавања израза одређује избор најповољнијих ријечи.

Но, слободан стих, каквим се најчешће служи Костић, пружа му много већу слободу умјетничког кретања и изражавања, него кад су у питању римоване катрене. Слободна форма ослободила је човјека у умјетнику.

Велики мајстор киста, сликар, Петар Лубарда, вјеровало је у несавладиви људски дух, у човјека, у побједу идеја људскости; човјек који је прошао страдања логора, представљао је на својим платнима безименог страдалника. Такав је и Костићев кредо: „Све за човјека, јер је читав људски род једно”. Нема хероја, нема имена у Костићевој поезији, као што их нема ни на Лубардиним сликама. Остаје голи човјек и хумани набој да се том обичном човјеку помогне, да се читаво друштво уздиже подизањем једног бића. У пјесми о глињској цркви идентификују се десетине спаљених божијих храмова и милиони вапаја унесрећених. Гледајући Лубардина платна чини се као да је поезија Душана Костића срасла са њима, говоре Костићевим стиховима, или су Костићеве стихови илустровани Лубардиним сликама.

Olivera DOKLESTIĆ

CONTRASTED TONES OF MELANCHOLY

Summary

Dusan Kostic started his literary work while he was a student, in the period between two wars, and continued it through the World War II, when he actively participated in ragtisan movement. The events and circumstances he was a witness of, added a color to his poetry founded on ideological affinities. The rare gives assess to understanding of Kostić's poetry, as a distinctive artistic expression of a poet who is a witness of a fraught period, so that the primary feature of his poetry is melancholic tune, givenpe, in different, rich, sontrasting tones.